

GALILEOS

MISSTAG

TILL FÖRSVAR AV PANPSYKISMEN

PHILIP

GOFF

fri tanke

Innehåll

Författarens tack	9
1. Hur Galileo skapade medvetandets problem	11
2. Finns det en ande i maskinen?	33
3. Kan naturvetenskapen förklara medvetandet?	63
4. Lösningen på medvetandets problem	121
5. Medvetandet och livets mening.....	193
Litteratur	231
Noter	239
Register	245
Om författaren	255

Hur Galileo skapade medvetandets problem

MEDAN DU LÄSER den här sidan har du en visuell upplevelse av svarta bokstäver mot en vit bakgrund. Du hör antagligen bakgrundsljud: trafiken, ett samtal som förs en bit bort eller det svaga surrandet från en dator. Du känner kanske starka dofter eller smaker: doften av kaffe, smaken av mint när du lägger ett nytt tuggummi i munnen. Möjligen upplever du också vissa känslor: upprymdhet eller sorgsenhet, eller så känner du dig kanske bara lite trött eller tankspridd. Om du är tillräckligt uppmärksam kan du även lägga märke till mer obestämbara former av upplevelser: förnimmelsen av stolen mot din kropp, kanske en känsla av att det kliar eller pulserar i ett knä eller en arm. Allt detta är olika former av *medvetna upplevelser*. Det är tillstånd som säger någonting om ditt *subjektiva inre liv*. Dessa känslor och upplevelser gör dig till den du är.

Medvetandet* är grunden för vilka vi är som människor.

* I det engelska originalet är begreppen »consciousness«, »mind« och »senses« centrala. I den svenska översättningen har »consciousness« översatts med *medvetande* och »mind« med *sinne*. För att särskilja översättningen av »senses«, som syftar på våra sensoriska förmågor, från översättningen av »mind« används på svenska *sinnesorgan*, *sinnesförnimmelser* eller *sinnesförmågor* beroende på kontext (övers. anm.).

Med det vill jag inte förringa kroppens betydelse: vi är kroppsliga varelser och vi förhåller oss till varandra genom och med våra kroppar. Men det är medvetandet som definierar en persons identitet. I grund och botten känner vi en person genom hennes känslor och tankar, och de egenheter som kännetecknar just hennes personlighet. Kanske kommer det någon gång i framtiden bli möjligt att överleva kroppens död genom att ladda upp medvetandet i en dator, så att man kan ha mejlkonversationer med mormor långt efter att hennes kropp har förmultnat i jorden. Så länge det medvetna sinnet överlever uppfattar vi det som att personen har överlevt. Men när det medvetna sinnet är borta, som i de tragiska fall där människor hamnar i permanent koma, framstår den levande kroppen bara som ett minne av personen som en gång fanns.

Medvetandet är också källan till en stor del av värdet hos det som existerar. Utan medvetandet skulle universum ändå vara precis lika oändligt och respektingivande. Men utan ett medvetet sinne som uppfattar dess storslagenhet kan man fråga sig om det faktum att *alla dessa saker* existerar har något egentligt värde. Det är våra upplevelser som gör livet värt att leva: roliga händelser, starka känslor, djupsinniga tankar. Utan medvetandet är inga av dessa saker möjliga.

Utöver att vara grunden för vår identitet och en källa till stort värde är medvetandet det enda vi med säkerhet kan veta är verkligt. Jag kan inte vara säker på att det verkligen finns en värld där ute. Kanske befinner jag mig egentligen i den illusoriska verkligheten Matrix (som i filmen med samma namn), naken och hårlös, inkapslad i en behållare med kemikalier där jag blir matad med information om en icke existerande virtuell värld, av datorer som använder mig som energikälla. Kanske har jag inte ens en kropp – kanske har datorerna gjort sig av med min kropp för länge sedan och allt som nu återstår av mig är

en hjärna kopplad till en dator. Eller så är jag själv en dator, skapad av människor och programmerad att tro att jag är en levande människa.

Men en sak vet jag säkert: jag existerar som en medveten varelse. Om jag befinner mig i Matrix kan datorerna föra mig bakom ljuset på alla möjliga sätt, men de kan inte få mig att tro att jag är medveten om jag inte är det. Det är möjligt att min visuella upplevelse av rummet omkring mig inte motsvarar någonting verkligt, men jag vet ändå att jag har en visuell upplevelse. Det enda jag har direkt tillgång till är mina egna upplevelser. Allt annat är indirekt kunskap, sådant jag tror baserat på vad jag upplever. All kunskap om verkligheten förmedlas genom medvetandet.

Detta insåg den moderna filosofins fader René Descartes (1596–1650), och han sammanfattade det i den välkända frasen »cogito ergo sum« eller »jag tänker, alltså existerar jag«. Den här formuleringen kan vara något missvisande. Descartes sa inte att han existerar *för att* han tänker. (Därför faller faktiskt det här gamla skämtet platt: Descartes går in på en restaurang. Servitören säger: »Du måste ha kavaj på dig här.« Descartes svarar: »Jag tänker inte ...«, varpå han försvinner.) Descartes poäng handlar om *kunskap*. Han vet med säkerhet att han tänker – eller i vidare bemärkelse att han är en medveten varelse – och genom att han vet detta vet han också att han existerar. För Descartes var medvetna varelsers visshet om sin egen existens utgångspunkten för all kunskap.

Ingenting är mer säkert än medvetandet, och ändå är ingenting svårare att införliva i vår vetenskapliga världsbild. I dag vet vi en hel del om hjärnan, och en stor del av dessa saker har vi upptäckt under de senaste åttio åren. Vi förstår hur nervcellerna – hjärnans byggstenar – och deras underliggande kemi fungerar. Vi vet hur olika delar av hjärnan fungerar och

hur de bearbetar information och förmedlar sinnesintryck och beteendereaktioner. Men inget av detta har kastat något ljus över hur hjärnan skapar medvetandet.

Vissa avfärdar detta som ett uttryck för att vetenskapen om hjärnan – neurovetenskapen – har lång väg kvar. Men om vi hade varit på väg att kunna förklara medvetandet skulle man rimligtvis kunna förvänta sig att neurovetenskapen hade levererat en delförklaring, där man redogjorde för vissa mänskliga upplevelser men ännu inte kunde förklara mer komplicerade sådana. Sanningen är dock att neurovetenskapen, trots alla dess framsteg, inte har lyckats lägga fram ens början till en förklaring.

Detta framstår som ännu märkligare när vi jämför med de fantastiska framsteg som naturvetenskapen har gjort när det gäller att förklara andra fenomen. Den naturvetenskapliga berättelsen om vatten eller bensin förklarar de observerbara egenskaperna hos dessa substanser. Vi får en tillfredsställande redogörelse för exempelvis varför vatten kokar vid 100 grader Celsius eller varför bensin är lättantändligt. Vår naturvetenskapliga förståelse av gener fortsätter att ge oss bättre kunskap om hur vissa drag förs vidare från generation till generation. Astrofysiken kan förklara hur stjärnor och planeter bildas. I samtliga dessa fall hittar vi tillfredsställande förklaringar. Och ändå har vår växande kunskap om de elektrokemiska processerna i hjärnan inte lyckats förklara hur dessa processer ger upphov till en subjektiv inre värld.

Till slut kommer vi dit ...

Naturvetenskapen har en usel meritlista när det kommer till att förklara medvetandet. Men när det kommer till att förklara i princip allt annat är naturvetenskapens meriter imponerande.